

Ložar, Poznoantična portretna glava, ZUZ 13, 1935, 75. — 3. B. Saria, Glavne kulturne podobe mitrejev v Poetovionu, ZUZ 12, 1934, 63. — 4. M. Abramčič, O pretstavama Ilira na antiknim spomenicima, ČZN 32, (Kovačičev zbornik) 1937, 7. — 5. R. Bratanič, Rimske najdbe iz Poetovione, AV 3, 1952, 300. — 6. J. Kastelic, Figuralna dediščina arheoloških dob Slovenije, Likovni svet 1951, 191. — 7. J. Klemenc, Figuralni fragment kasnorimskega reliefa iz Celja, AV 3, 1952, 99. — 8. J. Klemenc, Vodnik po Šempetru, Ljubljana 1961. — 9. J. Klemenc-V. Kolšek, P. Petru, Antične grobnice v Šempetru, Katalogi in monografije 9, 1973. — 10. J. Šašel, Kipi in reliefi iz Emone, Kronika 6, 1958, 1. — 11. E. Diez, Ein neuer Porträtkopf des Tiberius, Archäologischer Anzeiger 31, 1953, 105. — 12. E. Diez, Die Hadriansbüste in Ptuj, Situala 4, 1961, 49. — 13. E. Diez, Porträtkunst in Noricum, Germania Romana 5, 1966, 83. — 14. E. Diez, Selene-Endymion auf pannonschen und norischen Grabdenkmälern, Jahrbuch des österreichischen Archäologischen Instituts 46, 1961—1963, 50. — 15. A. Schober, Die Römerzeit in Osterreich und den angrenzenden Gebieten

macher, Zwei provinzielle Steinmetzarbeiten, Germania 38, 1960, 377. — 17. S. Petru, O spomeniku emonska meščana, AV 13-14 (Brodarjev zbornik), 1962—1963, 513. — 18. I. Mikl-Curk, Römische Porträtplastik in Ptuj, Das Altertum 14, 1968, 86. — 19. I. Mikl-Curk, Rimljani na Slovenskem, Ljubljana 1976. — 20. P. Petru, Cernunnos v Sloveniji, Situala 4, 1961, 35. — 21. P. Petru, Tiberijev portret iz Emone, Adriatica praeistorica et antiqua, Miscellanea G. Novak dicata, Zagreb 1970, 657. — 22. Petru, Okras antičnih žar v obliki hiše, AV 13-14, (Brodarjev zbornik), 1962 do 1963, 479. — 23. P. Petru, Rimski paradni oklep s Hrušice, Situala 14-15, 1973 (Zbornik J. Kastelic), 225. — 24. P. Petru, Bronasta plastika Venere iz Podkuma, Zbornik Narodnega muzeja v Beogradu 9-10, 1979 (Zbornik M. Ljubinković), 27. — 25. P. Petru, Das römische Büstengewicht der Schnellwaage aus Vranje bei Sevnica, Schild von Steier 15—17, 1978—1979 (Festschrift Modrijan), 171. — 26. P. Petru, The Šempeter Necropolis, Erview, Yougoslav monthly Magazine 2, 1974, 19. — 27. P. Petru, Zaton antike, Ljubljana 1976.

GRB TRGA VUZENICE

BOŽO OTOREPEČ

Kraj Vuzenica se v ohranjenih in znanih zgodovinskih virih prvič omenja leta 1238, ko je v listini velikovškega kapitlja omenjen vitez »Pillungus miles de SALDENHOUEM« z ženo Elizabeto in sorodnikom Kolonom iz Žalma (Saldenheim) pri Celovcu, od koder so ti vuzeniški vitezi prišli v naše kraje. Takrat se v isti listini prvič omenja tudi vuzeniški župnik.¹

Nemško ime kraja Saldenhoven, Saeldenhoven in podobno pomeni Dvor sreče ali Srečni dvor po že omenjenem Saldenheimu — Domu sreče, medtem ko se za slovensko Vuzenico domneva, da je nastalo iz Loznice ali Voznice.²

Leta 1238 je vuzeniški grad že bil sezidan, verjetno v takrat še običajni obliki utrjenega stolpa, pod katerim se je začelo razvijati naselje obrtnikov in rokodelcev, k čemur je prispevalo tudi dejstvo, da je bil kraj sedež že zelo stare fare. Zato je razumljivo, da se Vuzenica sorazmerno že zgodaj razvije v tržno naselje. V tistih časih še ni bilo formalnih povzdigov v trg ali mesto, ko bi bila o tem izdana kaka listina in morda podeljen tudi grb — to se pri nas dogaja šele od druge po-

lovice XV. stoletja — ampak je trg ali mesto nastalo bolj z dejanskim gospodarskim in upravnim razvojem tj. obrtjo in rokodelstvom, menjavo med prebivalci in okoliškimi kmeti, trgovino, sejmi in pod. Z dvigom gospodarske moči prebivalcev je rastla tudi njihova težnja po avtonomiji, lastni upravi skupnih zadev, volitvijo organov te avtonomije, pa tudi po zapisanih pravicah. V primerjavi z drugimi trgi je bil ta razvoj pri Vuzenici sorazmerno zgoden. Ko je leta 1288 Ortolf iz koroškega Grebinja prodal Kolonu Vuzeniškemu dedni delež svoje žene Marjete, ki je bila iz rodu Vuzeniških, je bila ta listina napisana in izdana »v Vuzenici v trgu« (ze Saeldenhoven in dem marchet), kar je prva doslej znana omemba Vuzenice kot trškega naselja.³ Ali je bil napredek v trg dosežen za časa in po zaslugi Kolona III. Vuzeniškega kot štajerskega deželnega glavarja, je negotova domneva.⁴ Vendar se v srednjem veku Vuzenica razvija kot trško naselje v okviru vuzeniškega zemljiškega gospodstva, ki je po izumrtju Vuzeniških ok. 1374 prišlo na grofe Celjske, po njihovem tragičnem koncu leta 1456 pa na Habsburžane.⁵ Grad, zemljiško gospodstvo in trg Vuzenica

so sestavljali ves srednji vek in še kasneje eno samo gospodarsko in upravno enoto, znotraj katere so imeli vuzeniški tržani nekatere avtonomne pravice npr. pri cerkvenih za devah. Sodnik v Vuzenici, ki se prvič omenja menda že leta 1304,⁶ za gotovo pa leta 1355,⁷ je bil bolj verjetno deželski sodnik, ki je morda obenem opravljal tudi funkcije trškega sodnika, ki se kot tak v srednjeveški Vuzenici nikoli izrecno ne omenja.

K fari je spadala tudi farna šola in leta 1356 se omenja v neki oglejski listini tudi »Osualdus scolasticus in Seldenhouen«⁸ tj. vuzeniški šolmošter, ki je bil običajno tudi organist in vodja cerkvenega petja.

Vuzeniški grad s starim (prvotnim?) stolpom in trgom, ki leži pod njim, prvič omenja listina iz leta 1359, ko je vse to zapustil Kolon V. Vuzeniški svojemu bratrancu Viljemu iz Glineka.⁹ Trg Vuzenica se omenja tudi 1366, ko je 13. oktobra tega leta zadnji Vuzeniški zapustil grad s trgom in vsem pripadajočim stricema Ulriku in Hermanu Celjskima.¹⁰

Ko so kasneje leta 1383 — sedaj že pod Celjani — tržani dobili pravico do lastnega kaplana pri Marijini kapeli »na Kamnu pred trgom Vuzenico«, se kot njihov zastopnik omenja le celjski sodnik, ne pa trški sodnik, svet ali skupnost tržanov. Listina je bila pečatena s pečatom Hermana Celjskega in sodnika, ne pa trga Vuzenice.¹¹

Videti je torej, da se je trška avtonomija z voljenim trškim sodnikom, svetom, in upravo, ki bi potrebovala lasten pečat z grbom za overavljanje raznih pravnih poslov med tržani v srednjem veku, še ni razvila, prvi trški privilegiji so bili menda ohranjeni šele iz leta 1492¹² in starejših verjetno tudi ni bilo, saj doslej ni ničesar znanega o njih.

Iz nekaterih ohranjenih virov je videti, da se je trg Vuzenica v XIV. stoletju razvijal na novem kraju v bližini starega naselja, ki se že leta 1330 omenja kot Stari trg.¹³ Leta 1394 je rečeno, da sta imela dva viteza Marenberška šest domcev v tem Starem trgu (ze Seldenhofen in dem Alten marckht).¹⁴

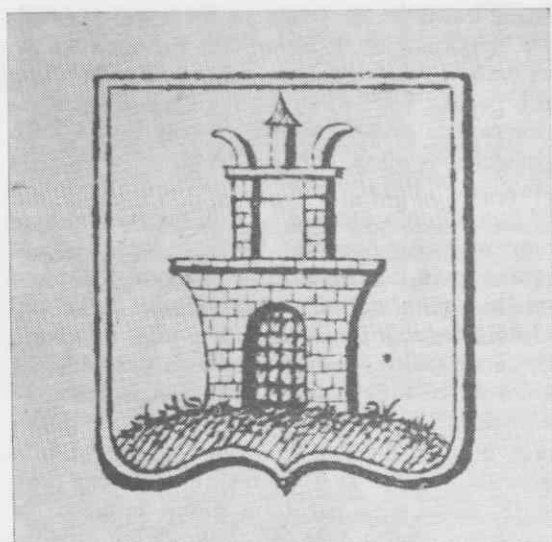
Da ni iz srednjega veka ohranjenih listin, v katerih bi se že omenjal trški sodnik, ali ki bi bile pečatene s pečatom Vuzenice, je dokaz, da trška samouprava takrat še ni bila na taki stopnji razvoja, saj je za eventualno pečatenja raznih pogodb med tržani bilo pristojno zemljiško gospostvo ali vuzeniški deželski sodnik.

Sele v XVI. stoletju se trška avtonomija toliko razvije, da je za overovitve raznih poslov tržanov bil nabavljen trški pečat, za katerega je bil uporabljen kot spoznavni znak trški grb in običajni napis. Najstarejši danes

znani pečat je torej šele iz XVI. stoletja (Slika 1). Ohranjen je sicer šele na aktu od 21. avgusta 1696,¹⁵ vendar kaže način izdelave, rob pečata, napisni trak in predvsem zgodnjerenesana oblika ščita z grbom še na XVI. stoletje, verjetno bolj na drugo polovico tega stoletja.¹⁶ Pečat sam je okrogel, premera 30 mm. Ob stopičastem zunanem robu se vije napisni trak z napisom, ki se začinja na levi strani spodaj, se nadaljuje navzgor, kjer nad sredino grba naredi valovit zavoj in se zaključi ob spodnji sredini grba, tako da ostaja do konca traku še nekaj praznega prostora, na katerem bi mogla biti eventualno izpisana še letnica, ki pa se na ohranjenem Mravljakovem odlitku ne vidi in kaže, kot da bi bila odbrušena. Morda je ohranjen še kje kak boljši odtis tega pečata z vidno letnico. Na napisnem traku teče od leve strani spodaj napis: S.(igel) MARGKHT — SELDENHOFEN tj. Pečat trga Vuzenice. Črke so že majuskulne tj. vse enake višine in ne več gotske, kot so še v začetku XVI. stoletja. Sredi okroglega polja je ščit, kot že rečeno, zgodnjerenesane oblike iz druge polovice XVI. stoletja. Sredi ščita je grb Vuzenice: na sorazmerno ravni podlagi nekoliko zaokrožena osnova okroglega stolpa, zidanega iz kamnitih kvadrov z obokanimi vrati, v katerih so vidna dvignjena mrežasta vrata. Stolp zaključujejo zgoraj zobčaste cine (pet?); žal je ravno ta del grba slabo spoznaven, videti je le, da sta obe stranski nagnjeni navzven. Iz tega obzidja se dviga ožji stolp z dvema, drugo pod drugim postavljenima oknom in zaključkom v obliki treh cin, od katerih sta obe stranski zopet nekoliko nagnjeni navzven. Te tri zgor-

Pečat trga Vuzenice iz druge polovice 16. stoletja (foto C. Narobe)

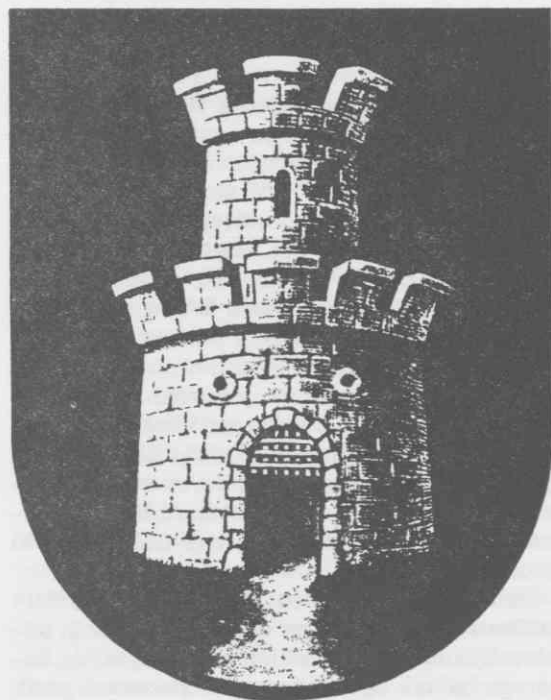
Grb trga Vuzenice ok. 1820

nje cine so na ohranjenem odtisu dobro in jasno vidne.

Ko so leta 1763 zbirali uradne podatke o uporabi pečatov in grbov mest in trgov na Štajerskem, je vuzeniški trški sodnik sporočil, da ima trg že od starih časov trški pečat, »ki ima znak od gradu Vuzenica«, tj. da predstavlja trški grb vuzeniški grad. Priložili so tudi odtis takrat uporabljane trškega pečata. Ta je bil tudi okrogel toda premera samo 24 mm. Na njem je kot pečatna podoba — in ne kot grb, ker pač ni v ščitu — upodobljen zidan (raven?) stolp z dvignjenimi mrežastimi vrati in ravnim, ne več cinastim nazobčanim zaključkom. Iz tega stolpa ali obzidja se dviga ožji stolp s široko odprtino v sredini, očitno močno razširjenim oknom iz starega grba oz. pečata. Na vrhu sta vidni dve stranski cini zaviti navzven, med njima pa majhen stolpič s koničasto streho. Napisa ni nobenega, na vsaki strani stavbe sta le črki M - S za Markht Seldenhofen. Očitno gre tu za tako imenovani manjši, sodni ali tudi tajni pečat, ki so jih mesta in trgi uporabljali za pečatenje bolj navadnih aktov in dopisov. Vsekakor je iz tega poročila iz 1763 razvidno, da v Vuzenici niso imeli več starega trškega pečatnika iz XIV. stoletja, ker bi ga sicer gotovo pritisnili na ta dopis, kot so to storila druga mesta in trgi, od katerih so nekateri imeli še pečatnike celo od XIV. in XV. stoletja.¹⁷

Najstarejšo znano tiskano podobo grba trga Vuzenice prinaša leta 1822 C. Schmutz v svojem Historično-topografskem leksikonu Štajerske, ko ima v II. zvezku v posebni prilogi grbe štajerskih trgov, med njimi tudi Vuzenice.¹⁸ Ta grb je zelo očitno posnet po zgoraj

omenjenem trškem manjšem pečatu iz XVIII. stoletja: spodnji stolp ima sicer stene vzbočene navzven in zaprta mrežasta vrata, toda raven zaključek brez cin in zgoraj ožji stolp z enako veliko odprtino in zaključkom v obliki dveh stranskih rogov namesto cin, med njima pa stolpič s koničasto streho (Slika 2). Glede takega neobičajnega — vsaj glede na stari grb iz XVI. stol. — zaključka gornjega stolpa sta možni dve domnevi. Prvič, da gre pri tej obliki za napačno razumljene tri cine na vrhu, od katerih sta se stranski, ki sta bili že na starem grbu nagnjeni nekoliko navzven, spremenili v nekakšna zaokrožena, navzven obrnjena rogova, srednja cina pa se je spremenila z dodatkom koničaste strehe v majhen stolpič. Taka nerazumevanja in napačna tolmačenja starih grbov in njihovo spreminjanje se je dogajalo večkrat. Druga enako verjetna možnost pa je ta, da so hoteli s to novo obliko zaključka gornjega stolpa prilagoditi podobo vuzeniškega gradu v grbu, med tem dejansko nastalim zunanjim gradbenim spremembam na gradu, kot jih kaže Vischerjeva podoba v njegovi Topografiji vojvodine Štajerske iz 1681,¹⁹ kjer ima zadnji okrogli (najstarejši?) stolp sedaj nad cinami koničasto streho, ki se končuje v ozkem okroglem stolpiču s konico na vrhu, kar vse močno spominja na novi zaključek zgornjega stolpa v vuzeniškem pečatu iz XVIII. stoletja. Glede na trditev Vuzeničanov iz 1763, da predstavlja

Grb trga Vuzenica (moderna rekonstrukcija)

njihov grb vuzeniški grad, je tudi ta domneva lahko verjetna.

Še dalje je šel z oblikovanjem novega vuzeniškega grba V. R. Widimsky v svoji knjigi o mestnih grbih avstrijskega cesarstva, ki je izšla leta 1864, ko prvi opisuje grb Vuzenice kot ščit zelene barve, v katerem je okrogel srebrn grad s cinami, odprtimi vrati in dvignjenimi mrežnimi zaporami, iz katerega se dviga stolp, ki ima dve vzporedni okni, na vrhu tri cine, iz katerih se dviga stolpič z nadaljnima dvema okencema (!) in konicasto streho z zlato kroglo in zlato zastavico na vrhu.²⁰ Tu torej srečamo prvič navedbo barv grba tj. zeleno polje in srebrn oz. bel stolp, od novosti pa zlato kroglo in zastavico na vrhu.

V doslej še najsolidnejšem delu o mestnih in trških grbih H. G. Ströhla iz 1885 oz. 1904 ni grba Vuzenice.²¹

Zaslужni krajevni zgodovinar Vuzenice Josip Mravljak je v svoji knjižici Vuzenica v srednjem veku iz 1927 povzel opis trškega grba po Widimskem,²² čeprav je v svoji zbirki odlitkov raznih pečatov imel tudi tu obravnavani odlitek pečata Vuzenice iz XVI. stoletja, ki ga pa sploh ne omenja.

Pred tremi desetletji je v Gradcu izšlo delo slikarja L. Kobla in zgodovinarja H. Pircheggerja o štajerskih krajevnih grbih, ki prinaša tudi grbe krajev iz Slovenske Štajerske in tako tudi Vuzenice.²³ Avtorja sta pravilno posegla nazaj na stari grb Vuzenice (slika 3), kot je spoznaven na omenjenem trškem pečatu iz XVI. stoletja. H. Pirchegger ugotavlja, da se upodobitvi vuzeniškega grba pri Schmutzu in Widimskem močno razlikujeta od te prave stare oblike grba in da o kaki pismeni podelitvi tega grba ni nič znanega. S heraldičnega stališča pa je ta Koblova rekonstrukcija starega grba vse preveč detajlna in v nasprotju z dobro heraldično upodobitvijo grba kot kar najbolj enostavnega razpoznavnega znaka, saj je podrobno narisana skoraj vsaka travica v ospredju in potka, ki naj bi vodila v grad, enako podrobno so izrisani vsi kamni stavbe in dodani okrogli strelni lini nad vhodnimi vrati, ki jih stari grb nima.

Po vsem povedanem je torej jasno, da predstavlja starejši in prvotnejši pa tudi heraldično mnogo pravilnejši grb Vuzenice tisti grb na trškem pečatniku iz XVI. stoletja in kot

je še najbolj rekonstruiran pri L. Koblu, le da je treba opustiti vse povsem nepotrebne detajle. Očitno je, da so konicasti stolpič na vrhu, zlasti pa krogla in zastavica na vrhu kasnejši dodatki. Kot obliko ščita bi bilo treba vzeti tisto zgodnjerenesansčno s starega pečata iz XVI. stoletja, oba stolpa pa oblikovati čim bolj enostavno, dolnjega s petimi, gornjega pa s tremi cinami.

OPOMBE

1. F. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku, V., št. 701, str. 338—339; Josip Mravljak, Vuzenica v srednjem veku, Maribor 1927, str. 8—9. — 2. Mravljak o. d. str. 7—8. — 3. Listina 1288. Vuzenica, obj. H. Wiessner, Monumenta historica ducatus Carinthiae VI. Bd., št. 37, str. 51; Mravljak o. d., 13. — 4. Mravljak o. d., 12; Jože Koropec, Zemljiške gosposčine med Dravogradom in Mariborom do konca 16. stoletja, Maribor 1972, str. 24. — 5. Mravljak o. d., 20—22, 27. — 6. ravno tam, 31—32. — 7. Listina 1355 I. 21., nekoč v Hišnem, dvornem in državnem arhivu na Dunaju, sedaj v Arhivu SR Slovenije (Celjske listine). — 8. Državni arhiv v Vidmu, Archivio notarile fasc. 5119, Notar Gubertinus de Novate 1356—1357, fol. 4. — 9. Mravljak, o. d., 17. — 10. ravno tam, 17—18; listina 1366 oktober 10. Celje obj. Gradivo za zgodovino Maribora IV. zv. št. 110. — 11. Listina 1383 III. 27. Celje, kopija v Štajerskem deželnem arhivu številka 3450 a; Mravljak o. d., 25. — 12. Mravljak, o. d., 29 op. 19. — 13. Listina 1330 VII. 22. v Škofjskem arhivu v Mariboru, reg. H. Wiessner, Mon. hist. duc. Carinthiae IX. Bd. št. 354. — 14. Listina 1394 VII. 31. v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu; Mravljak o. d., 38. — 15. L. Kobel — H. Pirchegger, Steirische Ortswappen, Graz 1954 str. 282; mavčni odlitek J. Mravljaka v zbirki pečatnih odlitkov M. Kosa v Zgodovinskem inštitutu M. Kosa pri SAZU. — 16. W. Leonhard, Das grosse Buch der Wappenkunst, 1976, str. 121. — 17. Štajerski dež. arhiv v Gradcu, Siegelammlung 1763. — 18. C. Schmutz, Historisch Topographisches Lexicon der Steyermark, II. Theil, 1822. — 19. G. M. Vischer, Topographia ducatus Stiriae, 1681, 303; reprodukcija Koropec o. d., 91. — 20. V. R. Widimsky, Städtewappen des österr. Kaiserstaates, IV. Herzogthum Steiermark, Wien 1864, str. 41, priloga 85. — 21. H. G. Ströhl, Städte — Wappen von Österreich-Ungarn, Wien 1904². — 22. Mravljak o. d., 29—30. — 23. glej opombo 15, str. 282—283.